

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Důchodové systémy

učební text pro studenty kurzu 5HP201 – Sociální politika

LS 2017/2018, Ing. Lucia Bartůsková, Ph.D.

Úvod

Hmotné zajištění na stáří se stalo již nevyhnutelnou součástí státní sociální politiky všech evropských zemí. Mnohé země adaptovali povinnost hmotného zajištění o seniory také do svých nejvyšších norem. V ČR je zabezpečeno právo občanů na hmotné zabezpečení ve stáří v Listině základních práv a svobod. Článek 30 dokumentu garantuje právo seniorů na přiměřené hmotné zajištění bez další specifikace či rozsahu. Státu tak ukládá povinnost postarat se své občany v postproduktivním věku, která ještě v 2. polovině 19. století byla v rukou tradiční rodiny. S důsledky průmyslové revoluce se společnost vypořádala přenosem některých funkcí z rodiny na stát. Příkladem může být právě postupné zavádění důchodových systémů vytvářející zabezpečení obyvatel na stáří, které představuje v novodobé historii jedno ze sociálních práv.

Důchodové systémy jsou v současné době součástí sociálního zabezpečení vyspělých zemí. Způsoby realizace, financování a principy uplatňované při naplňování práva seniorů v oblasti hmotného zabezpečení na stáří se však mezi zeměmi výrazně odlišují. Následující text je zaměřen na vybrané oblasti důchodových systémů a s ním souvisejících faktorů a veličin, které hrají důležitou součást při komplexním pohledu na fungování penzijního zabezpečení.

Obsah

Úvod	1
1. Financování penzijního systému	2
1.1. Průběžný systém	2
1.2. Kapitálový systém.....	3

1.3. Smíšený systém	4
2. Demografické stárnutí v souvislosti s důchodovým systémem	5
3. Míra zaměstnanosti starších osob	7
4. Věk odchodu do důchodu	10
5. Náhradový poměr starobního důchodu.....	15
6. Životní úroveň seniorů	19
6.1. Příjmy seniorů	19
6.2. Chudoba seniorů	22
Použité zdroje.....	25

1. Financování penzijního systému

V obecné rovině se rozlišují tři základní typy způsobu financování důchodových systémů: průběžné, kapitálové a smíšené. Většina zemí kombinuje způsoby financování v rámci penzijních pilířů a hovoříme tak o smíšených typech důchodových systémů.

1.1. Průběžný systém

Průběžný systém (PAYG = „Pay As You Go“) je nejčastější formou financování v evropském prostoru. Tvoří základ všech navazujících penzijních schémat zejména proto, že je realizován jako systém povinný pro všechny pojištěnce. Čistá forma průběžného systému je založena na mezigenerační solidaritě. Tento systém je poměrně jednoduchý a intuitivní, ale náchylný na demografické výkyvy. V jedné chvíli dochází k výběru pojistného na důchodové pojištění od ekonomicky aktivní populace a výplatě stejných prostředků v podobě důchodů současným penzistům. Ekonomicky aktivní populace je motivována přispívat do systému pod příslibem, že jejich penze budou hrazeny z příspěvků další generace.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Kromě čisté formy PAYG existuje jeho modifikovaná podoba PAYG systém s tzv. nárazníkovým fondem („buffer fund“). Odlišnosti od prvního typu jsou dány zejména vytvářením rezervních prostředků. V případě, že systém dosahuje přebytečných finančních prostředků, je možné využít tyto prostředky pro investování na kapitálovém trhu. Úroky z výnosů jsou pak používány jako dodatečné prostředky pro fungování důchodového systému. Využívají se pro výplatu starobních důchodů a slouží ke krytí dočasných potřeb systému. Tento typ průběžného financování je využíván ve Švédsku a Kanadě.

Průběžný systém financování důchodového systému je poměrně jednoduchý na zavedení i provoz. Obvykle je možné jeho zavedení okamžitě bez dlouhých příprav a jeho fungování se podobá autopilotu. V případě, že jsou nastaveny odvody do důchodového systému procentuální sazbou, je zabezpečený růst důchodů společně s růstem mezd. Problematických oblastí má však tento model financování více. Vykazuje silnou závislost na demografickém vývoji, která je patrná v současné době ve všech zemích Evropy, které stojí před otázkou reformy průběžného financování. Důchodový systém dost dobře nemůže zachovat životní úroveň všech a v praxi tak spíše garantuje příjem jedincům s podprůměrnými výdělky. Rozdíl mezi nejnižším a nejvyšším starobním důchodem často není příliš velký, což zcela koresponduje s naším egalitářsky nastaveným penzijním systémem, který upřednostňuje solidaritu před zásluhovostí.

1.2. Kapitálový systém

V kapitálovém modelu financování jsou vybrané prostředky od pojištěnců ukládané do speciálního fondu, ve kterém dochází ke zhodnocení prostředků na základě investiční činnosti. Kumulované příspěvky se podle situace na kapitálovém trhu zhodnocují, avšak k jejich výplatě dochází až v budoucnosti. Výše budoucí penze závisí na objemu příspěvků jednotlivce, je tak posílen princip zásluhovosti.

Systém fondového financování, jak se také jinak označuje kapitálové financování, klade důraz na osobní odpovědnost jednotlivců. Posouvá pozornost od mezigenerační solidarity k osobnímu uvědomění finanční situace a přenáší odpovědnosti za svou budoucnost na obyvatele. Se zavedením metody kapitálového financování se současně otvírá problematika morálního hazardu u osob, jež v případě dobrovolnosti systému, nebudou jeho účastníky.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Zavedení kapitálového financování je v porovnání s průběžným financováním náročnější a administrativně nákladnější. Tyto nevýhody jsou však typické pouze pro prvotní zavedení systému a trvají poměrně v krátkém období. Mnohem významnější je argument, který hovoří o tom, že systém není závislý na demografických výkyvech a tudíž nezatěžuje budoucí generace. Obdobně není náročný na ekonomické zdroje v rámci veřejných financí, dokáže snížit velký podíl mandatorních výdajů.

Kromě toho je posíleno individuální rozhodování jednotlivce a zohledněny potřeby konkrétního pojištěnce, který má možnost zvolit si výši příspěvků. Celkově se v průměru potvrzuje, že příjemci se středními a vyššími příjmy mají vyšší důchod než v průběžném systému financování a to díky dvěma důvodům. První je nastavení jednoduchého principu, „co odvedete, to dostanete“. Tím pádem je přerozdělování na základě solidarity vyloučeno. Druhým důvodem je vyšší reálná výnosnost aktiv, tj. objemu naspořených prostředků v důsledku investování penzijních společností. Naspořené prostředky jsou vlastněny pojištěncem, což u průběžného systému neplatí, a tak je pojištěnci mohou i dědit.

Nelze vynechat i rizika, která se s kapitálovým financováním pojí. Jedna jde o rizikové investování, které nemusí vždy vykazovat kladnou míru zhodnocení vkladů a může vytvářet fluktuaci v míře výnosnosti. Určitá míra nejistoty pojištěnců je v tomto modelu všudypřítomná, na rozdíl od státem garantovaného průběžného systému. Asi zásadním důvodem, proč není průběžný systém v zemích nahrazován fondovým modelem, je jeho poměrně dlouhá „zaváděcí doba“. Země stojí před problémem, jak vyřešit tzv. překlenovací období.

1.3. Smíšený systém

Smíšený systém kombinuje průběžný a kapitálový model financování. Obvykle se k němu přiklání země, které se snaží stabilizovat současný PAYG systém. Zavedením smíšeného systému usilují o eliminaci nevýhod a naopak čerpání výhod plynoucích z obou systémů.

Tabulka 1 shrnuje, k jakému typu financování se kloní jednotlivé „nové“ členské země EU. Mimo jiné ukazuje dominanci průběžného systému, který se v kombinaci s kapitálovým financováním vyskytuje ve všech zmíněných zemích. Rozdíly v přístupu zemí jsou dány zejména nastavením tzv. druhého a třetího pilíře a jejich mírou dobrovolnosti.

Tabulka 1: Základní charakteristiky penzijního systému „nových“ členských zemí EU

Country	Financing		Public pension schemes				Private occupational schemes		Private individual schemes	
	PAYG	Pre-funded	Type of pension				Status		Status	
			Flat rate	DB	PS	NDC	Mandatory	Voluntary	Mandatory	Voluntary
BG	x			x				x	x	
CZ	x	x		x					x	
EE	x	x		x			x		x	
HR	x				x			x	x	
CY	x	x				x	x			
LV	x	x						x	x	
LT	x			x		x		x	x	
HU	x			x				x	x	
MT	x		x	x					x	
PL	x	x						x	x	
RO	x			x	x				x	
SI	x	x					x	x	x	
SK	x				x				x	
Sub-total new MSs	13	6	1	7	4	2	5	6	7	12
Total (%)	100	46	8	54	31	15	38	46	54	92

Source: PensionsEurope

Zdroj: CEEC forum, 2018

2. Demografické stárnutí v souvislosti s důchodovým systémem

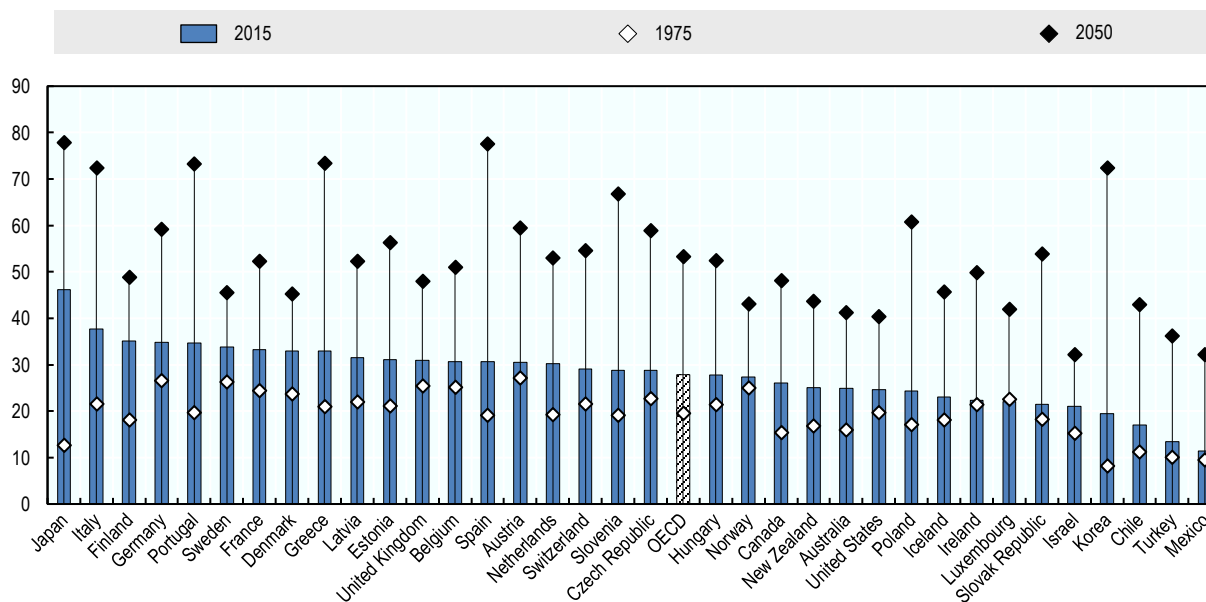
Vliv demografického stárnutí obyvatel na důchodový systém je v podmínkách průběžného financování nepopíratelný. Často diskutovaná je nepřipravenost českého důchodového systému na pokles obyvatel v produktivním věku a růst osob ve věku 65+. K hodnocení ne/připravenosti systému na očekávané

stárnutí populace, které může vyústit v neudržitelné deficity a snížení částky vypláceného starobního důchodu, se využívá index závislosti osob. Tento demografický ukazatel prezentuje starobní závislost, neboli počet osob 65+ na 100 lidí ve věku 20 - 64 let. V grafu 1 lze vidět hodnoty indexu závislosti ve dvou historických letech 1975, 2015 a předpokládanou hodnotu pro rok 2050 v zemích OECD.

Demograficky nejstarší zemí je tradičně Japonsko, které dosahovalo v roce 1975 indexu 12,7, ale v roce 2015 již hodnoty 47. V prognózách se očekává, že v roce 2050 bude na 100 lidí v pracujícím věku téměř 78 osob starších 65 let. Obdobně dramatické výhledy do budoucna má Itálie, Portugalsko, Řecko, Španělsko a Jižní Korea. Specifické postavení z hlediska demografického stárnutí má i Německo. Přestože z grafu není patrné, že by v budoucnu byl počet seniorů alarmující, nejnovější studie poukazují na rychlý stárnoucí trend Německa. Obdobně jako Čína, lze Německo považovat za zemi s velmi rychlou stárnoucí populací.

Graf 1: Index závislosti v roce 1975, 2015 a 2050 v zemích OECD

Zdroj: OECD, 2017

Poznámka: Index závislosti představuje počet osob ve věku 65 a více na 100 lidí v produktivním věku 20 – 64 let

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Naopak země, které demografické stárnutí nemusí vnímat jako palčivý problém je Mexiko, Turecko, Chile a Izrael. Jedná se o země, které mají vyšší než průměrnou míru plodnosti a u nichž je přirozený přírůstek vyšší než v evropských zemích. Právě orientace na růst porodnosti je něco, na co se v Evropě začíná upozorňovat. Bez dětí a nové generace lze jen stěží zajistit fungování stávajícího penzijního systému zaměřeného na průběžné financování.

3. Míra zaměstnanosti starších osob

Demografické stárnutí sebou přináší otázku většího zapojení starších osob na trh práce. Hovoří se o udržení starší pracovní síly v ekonomické aktivitě, čímž se předchází dlouhému setrvání seniorů v neaktivitě a v závislosti na penzijním systému. Úspěšná participace seniorů na trhu práce je možná za předpokladu jejich fyzického a psychického zdraví a také na podmínkách, jež společnost nabízí pro aktivní život ve stáří. Neméně podstatnou stránkou je způsob nastavení důchodového pojištění, možnostech souběhu pobírání starobního důchodu a výdělku a další faktory ovlivňující rozhodování seniorů o jejich konci kariéry.

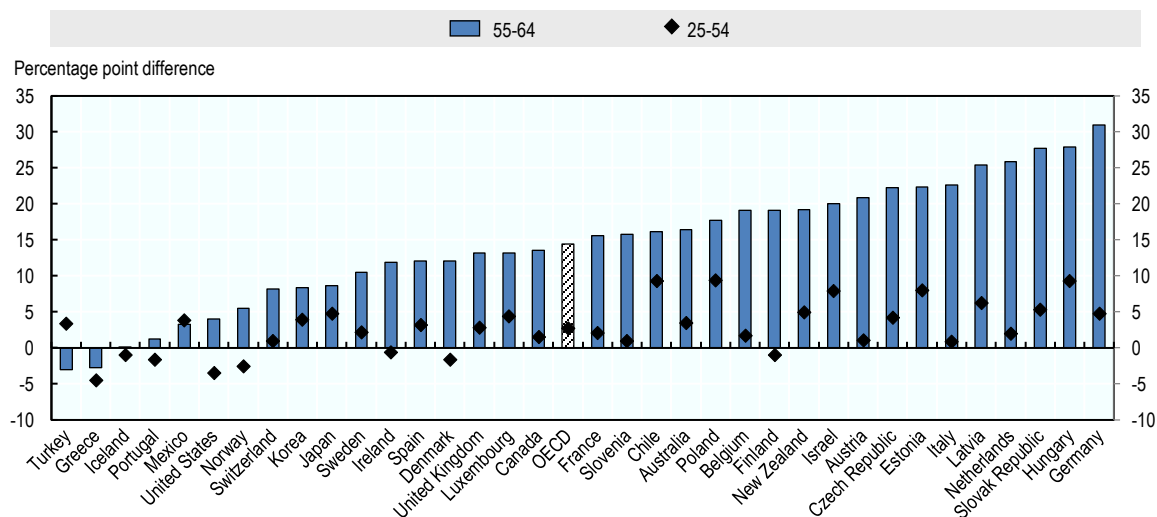
Obecně lze pozorovat rostoucí trend v zaměstnanosti starších osob v České republice. Tento jev můžeme částečně přispat k dobru politikám usilujícím o integraci starších osob do ekonomického a sociálního rozvoje a podporu vznikající věkově inkluzivní společnosti. Svůj podíl na tom jistě má i možnost souběhu důchodu a příjmu z výdělečné činnosti. Jak vyplynulo z výzkumu „Život ve stáří“ (Kuchařová, 2002) nejčastěji si senioři volí možnost výdělečné činnosti a souběhu pobírání důchodu a pouze nepatrná část seniorů se věnuje výdělečné činnosti bez čerpání důchodu. Vyšší procento ekonomické aktivity nalezneme u mužské populace.

V roce 2016 měla ČR míru zaměstnanosti u osob 55 - 64 let 58,5 %, což je hodnota shodná s průměrem zemí OECD. Jak je vidět z grafu 2, růst míra zaměstnanosti mezi lety 2000 až 2016 je silný. V průměru zemí OECD rostla zaměstnanost osob ve věku 55 – 64 let o 14,4 procentního bodu. V ČR to bylo dokonce až o 22,3 procentního bodu. Německo, Maďarsko a Slovensko zaznamenaly růst zaměstnanosti kolem 30 procentních bodů, naopak v Turecku a Řecku míra zaměstnanosti starších osob v období sledovaných let

dokonce klesla. Lze však konstatovat, že u 33 zemí došlo k pozitivnímu posunu míry zaměstnanosti u osob ve věku 55 - 64 let. Zajímavé je, že míra zaměstnanost této skupiny rostla i přes skutečnost, že klesala v tomto období míra zaměstnanosti osob v produktivním věku. Konkrétně se jedná o Island, Portugalsko, Spojené státy americké, Norsko, Irsko, Dánsko a Finsko.

Graf 2: Růst míry zaměstnanosti u dvou skupin populace mezi lety 2000 – 2016 (procentní body)

Zdroj: OECD, 2017

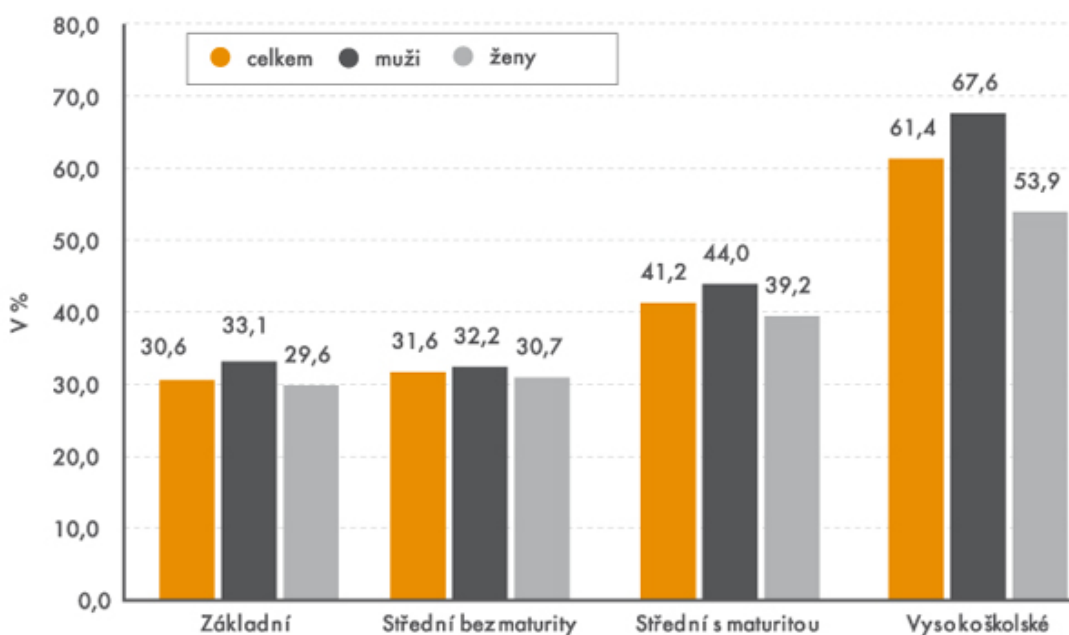
Lidé v předdůchodovém a důchodovém věku se nezanedbatelně podílejí na vysoké zaměstnanosti v České republice. Přírůstky v počtu pracujících starších osob byl vyšší než celkový přírůstek všech pracujících. Důvodem je jistě postupné prodlužování hranice věku pro odchod do důchodu a také příznivá ekonomická situace v zemi. Starší pracovní síla, která si udržuje zaměstnání, je složená z velké části osobami s vysokoškolským vzděláním (33,4 %). Nejvíce jsou senioři zastoupeni v pozicích specialistů, řídicích pracovníků, ale i opravářů a řemeslníků. Naopak ve službách, prodeji a jako techničtí pracovníci jsou zastoupeni pouze minimálně. (ČSÚ, 2016)

Osoby v důchodovém věku jsou důležitou součástí populace a představují i početně významnou skupinu. Počet osob nad 65 let překročil hranici 2 miliónu a stává se výraznou pracovní rezervou. Přestože se pozvolna míra zaměstnanosti stále zvyšuje, některé průzkumy potvrzují, že větší procento seniorů by rádo v zaměstnání pokračovalo i po dosažení hranice věku pro odchod do důchodu. Graf 3 poukazuje na úmysl osob ve věku nad 50 let v otázce setrvání v zaměstnání i po dosažení důchodového věku. Poměrně

významná část dotazovaných osob v průzkumu projevila zájem o práci i v období nároku na důchodový odpočinek. Největší úmysl setrvání na trhu práce však mají jednoznačně osoby s vysokoškolským vzděláním, u nichž většina z nich (61,4 %) odpověděla na položenou otázku kladně. U populace se základním a středním vzděláním bez maturity je necelá třetina z nich ochotna se zaměstnání věnovat i po dosažení důchodového věku. Nakonec osoby se středním vzděláním s maturitou jsou nakloněny práci o zhruba deset procentních bodů více, nežli předchozí dvě skupiny.

Graf 3: Úmysl respondentů nad 50 let pracovat i po vzniku nároku na starobní důchod podle stupně dosaženého vzdělání

Zdroj: ČSÚ, 2014

Kvůli situaci na trhu práce, nemožnosti zkrátit si pracovní dobu a dalších externích faktorů se nakonec někteří senioři i přes jejich původní úmysly rozhodnou zůstat v ekonomické neaktivitě. Větší možnost flexibility na trhu práce by mohla této skupině pracovní síly být ku prospěchu. Často zmiňovaná cesta, jak lze prodloužit pracovní aktivitu seniorů je již v předdůchodovém věku snížit počet odpracovaných hodin.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Omezení počtu odpracovaných hodin snižuje celkovou zátěž na zaměstnance a může potenciálně prodloužit jeho profesní působení.

4. Věk odchodu do důchodu

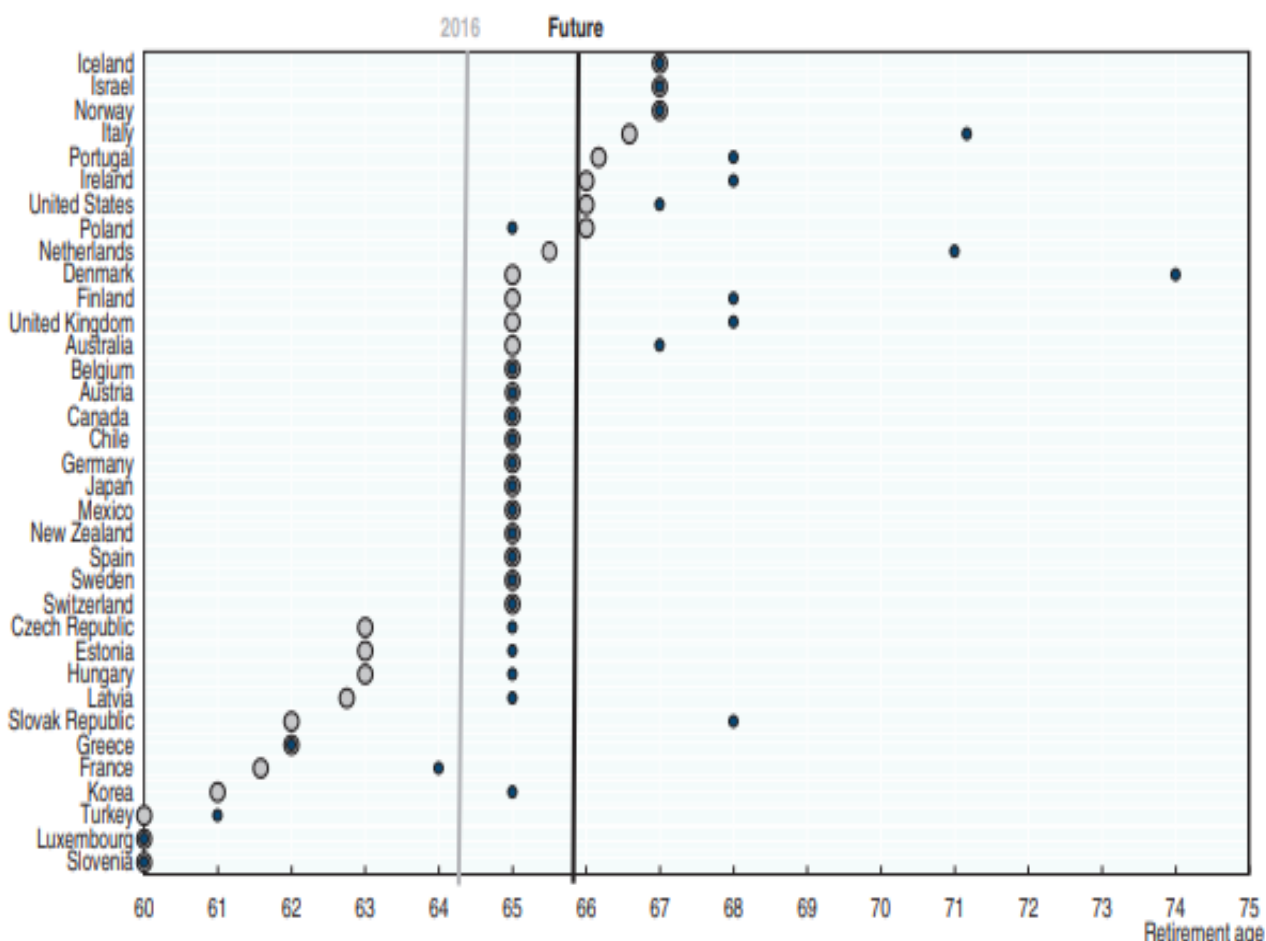
Jednou ze základních podmínek získání nároku na starobní důchod stále zůstává dosažení důchodového věku. Zákonný věk odchodu do důchodu si stanovuje každá země na základě politického rozhodnutí. Jedná se o vůbec nejběžnější nástroj, prostřednictvím kterého se upravují důchodové systémy. Parametrických opatření zvyšování věku odchodu do důchodu se vlády snaží o větší stabilitu důchodových systémů a dlouhodobou udržitelnost. Parametr důchodový věk a jeho navyšování je obecně přijímaným postupem ve snaze vyhnout se destabilizaci penzijního systému. Obecně panuje názorová shoda, že by důchodový věk měl reagovat na úroveň střední délky života. Vyskytuje-li se posun v očekávané střední délce života, měl by k tomu být přizpůsoben i důchodový věk a to tak, aby doba strávená v důchodu byla v průměru dlouhodobě konstantní.

Přestože ještě do nedávna měla ČR nastavené konkrétní tempo ve zvyšování důchodového věku (každý rok o 2 měsíce u mužů a o 4 měsíce u žen), je zřejmé, že algoritmus nebyl natolik přesný, aby se udržovala stále konstantní doba strávená v důchodu. Otázkou stále zůstává, jaký vzorec by byl vhodný pro nastavení adekvátního vztahu mezi důchodovým věkem a očekávanou dobou dožití. Novelou zákona v dubnu 2017 došlo k zastropování věku odchodu do důchodu na 65 let. Zrušilo se tak neomezené zvyšování důchodového věku. Zastropování na 65 let se dotklo osob narozených po roce 1965, tedy těch, kteří v roce 2030 půjdou do starobního důchodu. Již nyní je však jasné, že jde o dočasné zastropování. Ke zvyšování důchodového věku bude docházet i v budoucnu a demografické ukazatele či negativní vývoj bilance důchodového systému budou v tomto ohledu směrodatné. Použitý algoritmus i posouvání hranice důchodového věku ad hoc přináší nejrůznější rizika. Vhodnější by bylo zavedení transparentního závazného pravidla, které by se odvozovalo a bylo by spojené s více než jedním demografickým ukazatelem.

Následující graf 4 předkládá situaci týkající se vývoje v oblasti zákonného důchodového věku v zemích OECD. Na první pohled je patrné, že téměř polovina členských zemí přistoupí k přehodnocení důchodového věku směrem nahoru.

Graf 4: Současný a budoucí zákonný věk odchodu do důchodu v zemích OECD

Zdroj: OECD, 2017

Dánové přistoupili ke zvýšení odchodu do důchodu na 68 let v roce 2030, ale rozhodně to pro ně neznamena definitivní ukončení v prodlužování důchodového věku. Představili totiž algoritmus, podle kterého bude důchodový věk zvyšován v reakci na průměrnou délku života. V důsledku toho se předpokládá, že budou Dánské obyvatelstvo pracovat v roce 2060 nejdéle ze všech zemí OECD a to až do 74 let, ceteris paribus. Stejnou propojenost mezi důchodovým věkem a průměrnou délkou života aplikuje

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

také Finsko, Itálie, Nizozemsko, Portugalsko a Slovensko. Po Dánsku bude také v Itálii a v Nizozemí odchod do penze až v pokročilém věku po 70. roce života. Pro Nizozemce je to podobně jako v Dánsku velký skok v prodloužení a to až o 5 a půl roku později oproti dnešní situaci. Podobně velký skok mohou očekávat sousední Slováci, jež se v tomto hodnocení zemí umístili na čtvrtém místě. Prodloužení věku odchodu do důchodu na hranici 68. roku života se týká Slovenska, Portugalska, Irska, Finska a Velké Británie.

Z pohledu stanoveného zákonného důchodového věku se Česká republika řadí mezi největší skupinu zemí se stejnou věkovou hranicí, a to 65 let. Odlišný důchodový věk souvisí s rostoucí délkou života, ale stejně důležité je politické rozhodnutí a prosaditelnost návrhu v legislativě. Délka života se liší mezi zeměmi, respektive národnostmi, ale v průměru by se lidé v zemích OECD měli dožívat v roce 2060 o 4 roky více než dnes. Nepopiratelný růst délky života je argumentem pro tvůrce důchodových politik k uskutečnění nejběžnější parametrické úpravy systému.

Rozdíly v důchodovém věku mezi muži a ženami Česká republika pozvolna smazává a v budoucnu budou všichni bez ohledu na pohlaví odcházet do důchodu ve stejném roce. K těmto úpravám došla ČR po vzoru západoevropských zemí, jež mají rovné podmínky pro odchod do důchodu pro celé obyvatelstvo. Výrazně se na tom podepsaly i rozsudky Evropského soudního dvora. Země by měly vytvářet rovné podmínky pro muže i ženy a opouštět od zvýhodnění žen z důvodu výchovy dětí. Některé státy OECD, jako je Polsko, Švýcarsko, Izrael a Turecko, však i do budoucna počítají se zachováním pohlavní diference a ženy budou odcházet do důchodu dříve od 1 do 5 let.

S věkem stanoveným pro odchod do starobního důchodu se pojí další ukazatel, sledující očekávanou délku života od doby odchodu z ekonomické aktivity. Očekávaný počet let, který lidé stráví ve starobním důchodu, znázorňuje tabulka 2. Obecně se projevuje nižší průměrná délka této doby u mužů než u žen. V průmětu se v zemích OECD žijí muži v důchodu 18,1 roku, zatímco ženy 22,5 roku. Ženy mohou očekávat, že budou v důchodu žít více jak 25 let v Rakousku, Francii, Itálii, Řecku, Belgii, Lucembursku a Španělsku. Naopak z toho pohledu nejkratší důchod mají ženy pod 20 let na Islandu, v Chile, Mexiku, Koreji a Turecku. Nutno dodat, že ženy odcházejí v těchto zemích do starobního důchodu v průměru v 68 letech, tj. mnohem později než u zbytku zemí (62,8 let). Například v Koreji ženy odcházejí na odpočinek v průměru v 72 letech.

Muži se nejdéle dožívají v důchodu ve Francii, Belgii, Lucembursku, Itálii, Řecku, Rakousku, Španělsku a Finsku, kde je jejich očekávaná délka života po ukončení výdělečné činnosti přes 20 let. Naopak pod 15 let si důchodu užívají důchodci v Chile, Mexiku, Turecku a Koreji. Stejně jako tomu bylo u žen, se i v těchto čtyřech zemích odchází v průměru v 70,2 letech do důchodu, tj. o téměř 6 let později než v ostatních zemích.

Česká republika se ukazatelem očekávaného věku stráveného v důchodu pohybuje u průměrné hodnoty zemí OECD. Čeští muži si žijí v důchodu 17,9 let, což je lehce pod průměrem zemí OECD (18,1 let), zatímco ženy setrvávají v důchodu 23,1 let, což je nepatrně více, než je hodnota průměru zemí OECD (22,5 let).

Tabulka 2: Očekávaná doba života po odchodu do důchodu (očekávaný počet let strávených ve starobním důchodu) v zemích OECD v roce 2016

	věk odchodu do důchodu			věk odchodu do důchodu		
	počet let v důchodu			počet let v důchodu		
	Muži			Ženy		
France	60,0	23,6	83,6	60,3	27,6	87,8
Belgium	61,3	21,3	82,6	59,7	26,1	85,8
Italy	62,1	21,8	83,9	61,3	25,6	86,9
Greece	62,0	20,6	82,6	60,2	25,5	85,7
Austria	62,0	21,0	83,0	60,6	25,4	86,0
Spain	62,2	21,5	83,8	62,6	25,3	87,9
Luxembourg	61,2	21,7	82,8	61,0	25,2	86,2
Slovenia	62,3	19,8	82,1	60,9	24,9	85,8
Poland	62,6	17,5	80,2	59,8	24,4	84,1
Canada	65,9	18,9	84,8	63,1	23,9	87,0
Finland	63,2	20,0	83,1	62,5	23,7	86,3
Australia	65,2	19,6	84,8	63,6	23,7	87,2
Netherlands	63,5	19,9	83,4	62,3	23,6	85,9
Slovak Republic	60,8	17,9	78,7	59,5	23,4	82,9
Switzerland	66,0	19,0	85,0	64,3	23,3	87,5
Czech Republic	62,5	17,9	80,5	60,8	23,1	83,9
United Kingdom	64,6	19,3	83,9	63,2	22,9	86,1
Germany	63,3	19,5	82,8	63,2	22,6	85,8
OECD	65,1	18,1	83,1	63,6	22,5	86,1
Denmark	63,7	19,1	82,8	63,1	22,2	85,3
Ireland	66,9	16,7	83,6	63,5	22,2	85,7
Norway	66,2	18,1	84,4	64,4	22,0	86,4
Hungary	63,6	15,6	79,2	60,7	21,9	82,6
Sweden	65,8	18,7	84,5	64,6	21,9	86,5
Latvia	62,0	15,6	77,5	61,2	21,7	82,9

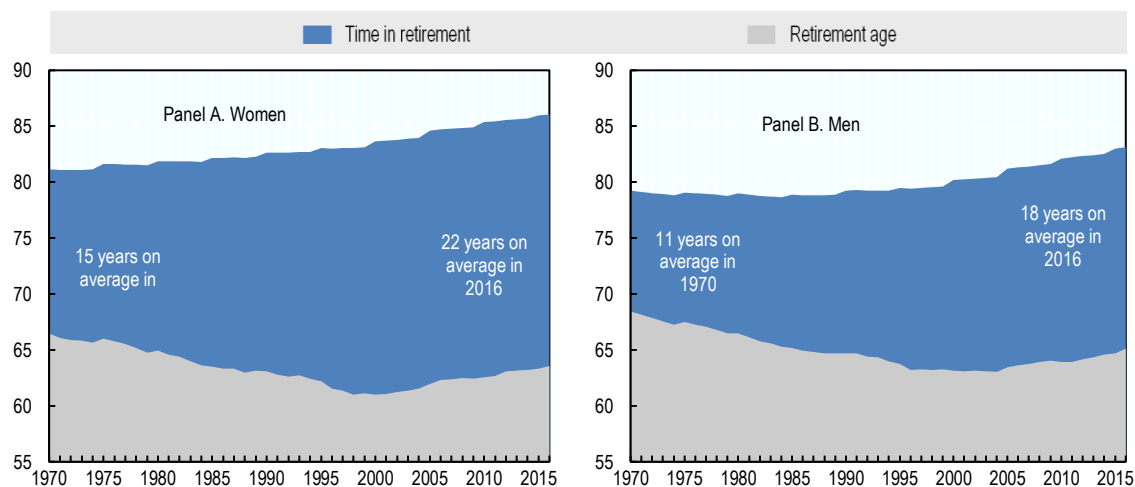

Portugal	69,0	15,2	84,2	64,9	21,7	86,5
Japan	70,2	15,5	85,6	68,8	21,1	89,8
United States	66,8	17,2	84,0	65,4	20,6	86,0
New Zealand	68,4	16,7	85,1	66,4	20,4	86,9
Israel	69,3	16,2	85,5	66,5	20,2	86,8
Estonia	64,8	15,6	80,4	65,3	20,1	85,4
Iceland	69,7	15,9	85,6	67,2	19,6	86,9
Chile	71,0	13,7	84,6	67,2	19,5	86,6
Mexico	71,6	13,9	85,5	67,5	18,3	85,7
Turkey	66,1	14,5	80,6	66,5	17,7	84,2
Korea	72,0	13,0	85,0	72,2	16,2	88,4
Brazil	69,2	16,8	85,9	64,4	20,0	84,4
Russian Federation	63,2	13,1	76,3	60,3	17,6	77,8
South Africa	62,4	11,3	73,7	61,2	15,6	76,8

Zdroj: OECD, 2017

V posledních padesáti letech došlo k prodlužování střední délky života a i přes posouvání hranice věku odchodu do důchodu se celková délka v důchodu prodlužuje. Následující dvě schémata znázorňují vývoj v průměrné době, kterou jedinci stráví ve starobním důchodu. Celková doba je dána vývojem hranice věku pro odchod do důchodu a zvyšující se nadějí dožití. V 70. letech ženy trávily v důchodu v průměru 15 let, muži 11 let, v roce 2014 už to bylo u žen 22 let a u mužů 18 let.

Schéma 1: Průměrná doba v důchodu v zemích OECD v letech 1977 - 2014

Zdroj: OECD, 2017

5. Náhradový poměr starobního důchodu

Odchod do penze znamená pro většinu obyvatelstva snížení příjmu, tedy v případě, že senior nepokračuje ve své výdělečné činnosti a zůstane závislý na dávatel starobního důchodu. V tomto okamžiku se zjišťuje, jaký je náhradový poměr vypláceného důchodu. Hrubý náhradový poměr měří procentuální vyjádření státního důchodu jako poměru vůči své dosahované hrubé mzdě v předdůchodovém období. Jinak řečeno měří se tím, jak efektivně dokáže penzijní systém prostřednictvím starobního důchodu nahradit dosavadní úroveň výdělků z hlavní ekonomické činnosti. Hrubý náhradový poměr nepředstavuje ve většině zemí jedno číslo pro celé obyvatelstvo, ale nabízí různou velikost pro různé skupiny obyvatelstva. Záleží na konkrétních charakteristikách pojištění, na délce pojištění, výpočtovém algoritmu starobního důchodu v konkrétním roce, délce náhradních dob pojištění (např. studium, mateřská a rodičovská dovolená, registrace na úřadu práce, aj.) a konkrétním průběhu doby pojištění. Každá země a její hodnota náhradového poměru vychází z výpočtu, ve kterém se zrcadlí princip zásluhovosti a princip solidarity v různém měřítku a rozsahu. Česká republika je opakovaně označována za rovnostářskou zemi a to i díky poměrně rovnoměrnému rozdělení výše penzí v zemi. V rámci České republiky tak převažuje princip solidarity uplatňovaný při výpočtu starobního důchodu. Tento fakt je možné pozorovat i v následující tabulce, která ilustruje hodnoty náhradových poměrů v zemích OECD.

Tabulka 3: Hrubé náhradové poměry starobního důchodu v zemích OECD

	Důchodový věk	Individuální výdělky, násobený průměrem pro muže (pokud se hodnota liší u žen, je uvedena v závorce)							
		0,5	1	1,5	Důchodový věk	0,5	1,0	1,5	
členské země OECD					členské země OECD				
Australia	67	82,8 (80.0)	32,2 (29.4)	32,1 (29.3)	New Zealand	65	80,0	40,0	26,7
Austria	65	78,4	78,4	78,4	Norway	67	63,6	45,1	36,5
Belgium	65	47,7	46,7	36,4	Poland	65 (60)	31,6 (30.0)	31,6 (27.9)	31,6 (27.9)
Canada	65	54,1	41,0	28,5	Portugal	68	75,5	74,0	72,6
Chile	65	39,1 (36.9)	33,5 (30.3)	33,6 (30.4)	Slovak Republic	68	72,3	64,3	62,2
Czech Republic	65	74,1	45,8	36,4	Slovenia	60	44,0 (46.3)	38,1 (40.1)	36,3 (38.2)
Denmark	74	123,4	86,4	79,5	Spain	65	72,3	72,3	72,3
Estonia	65	62,0	49,7	45,6	Sweden	65	55,8	55,8	64,5
Finland	68	56,6	56,6	56,6	Switzerland	65 (64)	56,0 (55.4)	42,1 (41.8)	28,5 (28.2)
France	64	60,5	60,5	54,8	Turkey	61 (59)	69,9 (67.0)	69,9 (67.0)	69,9 (67.0)
Germany	65	38,2	38,2	38,2	United Kingdom	68	44,3	22,1	14,8
Greece	62	67,4	53,7	49,2	United States	67	48,3	38,3	31,7

Hungary	65	58,7	58,7	58,7	OECD	65,8	(65.5)	64,6	(64.1)	52,9	(52.3)	48,4	(47.9)			
Iceland	67	77,6	69,0	67,9												
Ireland	68	68,2	34,1	22,7	Argentina	65	(60)	81,7	(74.0)	71,6	(64.3)	68,2	(61.1)			
Israel	67	(64)	99,4	(89.7)	67,8	(60.0)	45,2	(40.0)	Brazil	55	(50)	85,0	69,5	(52.9)	69,5	(52.9)
Italy	71	83,1	83,1	83,1	China	60	(55)	96,0	(82.6)	76,0	(65.1)	69,4	(59.2)			
Japan	65	47,8	34,6	30,2	India	58		87,4	(83.1)	87,4	(83.1)	87,4	(83.1)			
Korea	65	58,5	39,3	28,7	Indonesia	65		62,1	(57.8)	62,1	(57.8)	62,1	(57.8)			
Latvia	65	47,5	47,5	47,5	Russian Federation	60	(55)	46,1	(41.0)	33,7	(28.6)	29,1	(24.1)			
Luxembourg	60	89,5	76,7	72,5	Saudi Arabia	45		59,6		59,6		59,6				
Mexico	65	34,7	26,4	(24.8)	25,1	(23.5)	South Africa	60		32,1		16,0	10,7			
Netherlands	71	98,1	96,9	96,5	EU28	65,9	(65.5)	69,6	(69.5)	58,3	(58.2)	54,5	(54.3)			

Zdroj: OECD, 2017

Český občan s průměrnou mzdou dosáhne na důchod, který bude tvořit 45,8 % jeho předchozího příjmu. ČR se tak řadí pod průměr hodnot OECD, který je na úrovni 52,9 % a dokonce pod úroveň hodnoty 58,3 % v zemích EU. Z evropských zemí, které dosahují v průměru poměrně vysokých hodnot hrubého náhradového poměru, jsou to Rakousko, Dánsko, Island, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko a Španělsko. Na druhé straně stojí země, jež poskytují skromný důchod ze státního penzijního systému pro obyvatele s průměrným příjmem. Jedná se o Německo, Irsko a Velká Británie.

Kromě poskytovaných penzí pro průměrně vydělávající obyvatelstvo je zajímavé pozorovat procentní náhradový poměr u osob s 1,5 násobkem průměrné mzdy. Osoby s tímto příjmem mají v ČR náhradový poměr ve výši 36,4, zatímco lidé s polovinou průměrné mzdy dosahují až 74,1% náhradového poměru. Toto vysoké rozpětí odkazuje na ono rovnostářství, které se projevuje v malých rozdílech ve výši důchodu mezi občany s nízkými příjmy a těmi, kteří dosahují nadprůměrných výdělků. Obdobně malé rozdíly v důchodech lze identifikovat také v Irsku, Norsku a ve Velké Británii.

Přestože docházelo v ČR ke změnám výpočtu důchodu v souvislosti s posílením principu zásluhovosti, české penze se stále řadí mezi rovnostářské. Prvek zásluhovosti začal více posilovat vlivem nálezu Ústavního soudu, jež reagoval na stížnost penzisty, kterému byl i přes vysoké výdělky v průběhu jeho života vyměřen nízký invalidní důchod. Ústavní soud v roce 2010 rozhodl, že současně nastavený a uplatňovaný výpočet důchodu v rámci starobního a invalidního důchodu nezohledňuje adekvátně předchozí příjmy z výdělečné činnosti. Na základě svého rozhodnutí zrušil Ústavní soud část zákona o důchodovém pojištění, který se týkal redukčních hranic. Právě redukční hranice v kombinaci s dalšími parametry používanými při konstrukci důchodu způsobovaly snižování důchodů u vysoko příjmových

občanů. Výpočet procentní výměry důchodu se ukázal jako protiústavní a to proto, že v případě občanů s nadprůměrnou mzdou nebylo respektováno ústavní právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří. Zákon o důchodovém pojištění zdůrazňoval více princip solidarity na místo principu zásluhovosti.

Následující tabulka představuje detailnější pohled na hrubé náhradové poměry v zemích OECD. Sleduje se zde typ penzijního schématu a taktéž úroveň výdělku občana. Dánsko, Nizozemí a Island, jsou země, jež základní důchod z veřejného penzijního pojištění doplňují o značný podíl získaný v povinném soukromém systému pojištění a pojištěnci tak dosahují celkem vysokého náhradového poměru v rozmezí od 44,5 až 90,5 %. Na druhé straně jsou země, které již dlouhodobě upřednostňují rozsáhlé dobrovolné poskytování důchodů a veřejný důchodový systém není příliš rozvinutý ani podporovaný. Jedná se zejména o Kanadu, Spojené státy americké, Irsko a Velkou Británii, které podporují soukromá penzijní schémata a soukromé zajištění občanů na stáří.

Povinné komerční důchodové pojištění funguje v 6 zemích OECD, přičemž ve Švédsku, Dánsku a Nizozemí funguje tento systém jako quasi-mandatorní. Způsob realizace jako i uplatnění se v těchto zemích velmi různí a i podíl náhradového poměru je variabilní. Zatímco v Norsku dosahuje u nízko-příjmových obyvatel 4,8 %, v Nizozemí mohou vysoko-příjmoví občané dosáhnout až na 71,2 % náhradového poměru, tj. poměrně vysokého podílu předchozí mzdy.

Dobrovolné systémy penzijního pojištění je využíván plně u sedmi zemí OECD. Všechny stojí na plánu definovaných příspěvků, tj. vybírá se pevná výše pojistného, avšak výše dávky v důchodovém věku není předem známá, ale bude odvozena od celkového objemu příspěvků a také na výnosu úspor z kapitálového trhu. Výraznějších hodnot náhradového poměru u tohoto penzijního schématu získávají občané Islandu, Irska, Velké Británie a Spojených států amerických.

Tabulka 4: Hrubé náhradové poměry starobního důchodu v zemích OECD v detailním rozdělení na typy penzijních schémat

	Povinný Veřejný systém			Povinný soukromý systém			Dobrovolný DC systém			Povinný systém celkem			Dobrovolný systém s povinným celem		
	Low earner	Average earner	High earner	Low earner	Average earner	High earner	Low earner	Average earner	High earner	Low earner	Average earner	High earner	Low earner	Average earner	High earner
Austria	78,1	78,1	77,6							78,1	78,1	77,6	78,1	78,1	77,6
Belgium	47,6	46,6	35,3				13,3	13,3	13,3	47,6	46,6	35,3	60,9	59,9	45,5
Czech Republic	78,9	49,0	39,1							78,9	49,0	39,1	78,9	49,0	39,1

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Denmark	56,2	21,5	10,3	51,3	46,3	44,7				107,4	67,8	55,1	107,4	67,8	55,1
Estonia	40,1	28,5	24,6	22,0	22,0	22,0				62,1	50,5	46,6	62,1	50,5	46,6
Finland	55,8	55,8	55,8							55,8	55,8	55,8	55,8	55,8	55,8
France	56,8	55,4	48,2							56,8	55,4	48,2	56,8	55,4	48,2
Germany	37,5	37,5	37,5				12,5	12,5	12,5	37,5	37,5	37,5	50,0	50,0	50,0
Greece	79,4	66,7	62,3							79,4	66,7	62,3	79,4	66,7	62,3
Hungary	58,7	58,7	58,7							58,7	58,7	58,7	58,7	58,7	58,7
Iceland	11,8	3,2	2,1	65,8	65,8	65,8	77,6	69,0	67,9				77,6	69,0	67,9
Ireland	69,5	34,7	23,2				30,3	30,3	30,3	69,5	34,7	23,2	99,8	65,1	53,5
Italy	69,5	69,5	69,5							69,5	69,5	69,5	69,5	69,5	69,5
Luxembourg	89,5	76,8	72,5							89,5	76,8	72,5	89,5	76,8	72,5
Netherlands	54,2	27,1	18,1	39,8	63,4	71,2				94,0	90,5	89,3	94,0	90,5	89,3
Poland	43,1	43,1	43,1							43,1	43,1	43,1	43,1	43,1	43,1
Portugal	75,1	73,8	72,5							89,5	76,8	72,5	89,5	73,8	72,5
Slovak Republic	47,3	38,9	36,2	23,1	23,1	23,1				70,4	62,1	59,3	70,4	62,1	59,3
Slovenia	44,4	38,4	36,0							44,4	38,4	36,0	44,4	38,4	36,0
Spain	82,1	82,1	82,1							82,1	82,1	82,1	82,1	82,1	82,1
Sweden	37,0	37,0	27,4	19,0	19,0	37,8				56,0	56,0	65,2	56,0	56,0	62,0
United Kingdom	43,3	21,6	14,4				29,8	29,8	29,8	43,3	21,6	14,4	73,1	51,4	44,2
Norway	58,0	44,0	32,7	4,8	5,9	6,2				62,8	49,8	38,9	62,8	49,8	38,9
Switzerland	35,6	23,3	15,6	20,1	16,9	11,2				55,7	40,2	26,8	55,7	40,2	26,8
Turkey	75,7	75,7	75,7							75,7	75,7	75,7	75,7	75,7	75,7
Australia	48,4	13,5	1,9							79,3	44,5	32,9	79,3	44,5	32,9
Brazil	97,5	69,5	69,5							97,5	69,5	69,5	97,5	69,5	69,5
Canada	44,3	36,7	25,1							44,3	36,7	25,1	44,3	36,7	25,1
China	94,0	74,0	67,4							94,0	74,0	67,4	94,0	74,0	67,4
India	96,5	96,5	96,5							96,5	96,5	96,5	96,5	96,5	96,5
Japan	48,8	35,1	30,5							48,8	35,1	30,5	48,8	35,1	30,5
Korea	58,5	39,3	29,3							58,5	39,3	29,3	58,5	39,3	29,3
Mexico	13,5	3,9	2,6							35,0	25,5	24,2	35,0	25,5	24,2
New Zealand	80,1	40,1	26,7				12,4	12,4	12,4	80,1	40,1	26,7	92,5	52,5	39,1
Russian Federation	33,7	33,7	33,7	41,5	41,5	41,5				75,2	75,2	75,2	75,2	75,2	75,2
United States	44,4	35,2	29,1				32,6	32,6	32,6	44,4	35,2	29,1	77,0	67,8	61,7

Zdroj: OECD, 2015

6. Životní úroveň seniorů

Předchozí kapitola týkající se náhradového poměru starobních důchodů byla záměrně zařazena před kapitolu týkající se životní úrovně důchodců. Hrubý ani čistý náhradový poměr sami o sobě nevytváří korektní obraz toho, jaká je kvalita života jednotlivců, k tomu je zapotřebí hlubší analýzy. Velikost příjmu tedy peněžní zdroje, které má důchodce k dispozici je jeden z důležitých indikátorů při posuzování životní úrovně a související míry ekonomické nezávislosti seniorů. Postavení důchodce ovlivňuje kromě výše příjmu, jeho úspory a majetek, které získal v průběhu života.

6.1. Příjmy seniorů

Tabulka 4 představuje příjmy starších osob vyjádřených jako procento k celkovým příjmům populace. Disponibilní příjmy tvoří souhrn příjmů ze zaměstnání, samostatné výdělečné činnosti, kapitálu a sociálních transferů. Česká republika si v porovnání se zeměmi OECD vede výrazně podprůměrně. Příjmy seniorů starších 65let mající podíl příjmů na úrovni 78,1 % mají nižší pouze v Austrálii, Estonsku, Koreji a Lotyšsku. V tomto ukazateli se měli senioři nejlépe ve sledovaném roce ve Francii, Izraeli a Lucembursku. Příjmy starších osob zde dosahovaly stejných nebo mírně vyšších příjmů než u celé populace. Relativně vysoké příjmy mají starší lidé v Chile, Řecku, Itálii, Portugalsku a Španělsku, kde dosahují přes 95% podílu příjmu obyvatelstva.

Tabulka 5: Disponibilní příjmy seniorů v roce 2014, 2015 nebo 2012

Incomes of people aged over 65, % of total population incomes				Incomes of people aged over 65, % of total population incomes					
All aged over 65	Age 66-75	Aged over 75		All aged over 65	Age 66-75	Aged over 75			
Australia	70,6	75,3	63,5	2014	Korea	68,8	68,8	2015	
Austria	93,4	97,9	86,7	2014	Latvia	72,0	77,6	65,2	2014
Belgium	80,3	85,0	74,6	2014	Luxembourg	100,6	101,8	98,3	2014
Canada	91,1	94,8	85,6	2014	Mexico	89,1	94,0	81,4	2014
Chile	96,0	97,7	93,6	2015	Netherlands	83,4	89,4	74,1	2015
Czech Republic	78,1	80,5	73,9	2014	New Zealand	86,2	95,5	71,1	2014
Denmark	79,5	84,9	71,0	2014	Norway	90,4	100,3	75,7	2014
Estonia	66,5	71,5	60,7	2014	Poland	91,5	91,1	91,9	2014
Finland	85,7	94,1	74,0	2015	Portugal	95,0	103,4	85,6	2014
France	103,4	110,6	95,3	2014	Slovak Republic	87,5	90,8	80,9	2014
Germany	88,5	93,8	83,5	2014	Slovenia	90,6	94,4	85,4	2014
Greece	97,0	103,0	90,0	2014	Spain	98,8	106,2	90,9	2014
Hungary	85,2	88,8	78,8	2014	Sweden	85,9	97,7	68,0	2014

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Iceland	85,7	93,7	74,7	2014	Switzerland	82,4	87,7	74,9	2014
Ireland	89,2	93,9	81,4	2014	Turkey	86,4	90,1	80,5	2014
Israel	99,9	105,9	91,5	2015	United Kingdom	82,6	90,2	72,3	2015
Italy	98,8	105,7	91,5	2014	United States	94,5	102,8	82,1	2015
Japan	89,8	92,8	86,2	2012	OECD	87,6	92,9	80,4	

Zdroj: OECD, 2017

Očekávaný nárůst počtu starobních důchodců, kterému čelí nejedna země EU a světa, je pochopitelně doprovázen klesajícím podílem produktivní populace. Podle prezentovaných prognóz ČSÚ můžeme očekávat nárůst podílu osob 65+ ze současných 15 % přibližně na 33 %. Při současném vývoji reformních kroků evropských vlád vidíme změny převážně parametrického charakteru, které dokážou odvrátit negativní důsledky stárnutí populace pouze částečně. Více diskutovaná oblast životní úrovně důchodců se bude potýkat se změnami a je zřejmé, že bude docházet ke změně životního standardu populace. Nenarážím pouze na fakt, že důchodcům již nebude moct být garantována určitá míra životního standardu, ale změny životní úrovně se s velkou pravděpodobností dotknou i produktivní populace. Většina penzijních systémů jsou nastavena na vysoké závislosti na produktivním obyvatelstvu, jinak řečeno, o starobní důchodce se finančně stará produktivní část obyvatelstva. V rámci tohoto přerozdělování bude s určitou mírou jistoty cítit větší tlak na produktivní populaci a také stát, který bude muset zajistit dostatečné zdroje pro seniory minimálně v takovém rozsahu, aby bylo zabezpečeno přiměřené hmotné zabezpečení, jak se k tomu v českém prostředí stát uvázal v legislativě.

O životní úrovni důchodců můžeme uvažovat i jako o problému ekonomickém, v souvislosti se změnou ve spotřebě domácností. Výzkumy (jmenujme za všechny např. Schwerdt, 2005) totiž potvrzují, že u osob odcházejících do starobního důchodu výrazně a jednorázově klesne spotřeba. Hlavním důvodem tohoto jevu je zcela přirozený pokles příjmu. V domácnostech s pracujícími důchodci není tento pokles hmatatelný a pouze částečně se objevuje v domácnostech s jedním produktivním důchodcem. Jestliže bylo výše uvedeno, že podíl penzistů je v současné době 15 % a v budoucnu mají starobní důchodci tvořit

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

až třetinu celkové populace, je pokles spotřeby domácností penzistů i makroekonomickým problémem. Penzisté tvoří důležitou skupinu spotřebitelů, která má potenciál zvyšovat domácí poptávku po zboží a službách a z pohledu tvorby HDP se výdaje na konečnou spotřebu výrazně podílejí na celkovém ekonomickém růstu.

Závislost seniorů na starobním důchodu jak sociálním transferu z veřejných prostředků je evidentní v naprosté většině sledovaných zemí. Jak dokladuje graf 5, největší podíl ze všech získaných příjmů mají osoby starší 65 let z veřejných transferů. Struktura příjmů podle zdroje rozděluje země na ty, které staví výhradně na veřejných důchodových transferech a na ty, kde jsou senioři na stáří zajištěni z více zdrojů a angažují se více sami. V některých zemích např. Finsko, Maďarsko, Belgie, Lucembursko a Rakousko tvoří veřejné transfery přes 80 % veškerých příjmů seniorů. Naopak v Chile, Mexiku a Turecku tvoří veřejné transfery pouze necelých 20 %, zatímco převládají zdroje z dobrovolných penzijních schémat a kapitálových zdrojů. Česká republika s tradičním systémem pay as you go patří mezi země, jejichž senioři získávají většinu finančních příjmů z veřejných zdrojů, tj. 78,5 %, následují příjmy ze zaměstnání ve výši 19,6 % a 2 % kapitálových příjmů.

Nejvíce příjmů z výdělečné činnosti, jako podílu z celkových příjmů, získávají senioři v Koreji a Mexiku. Tento příjem tvoří v těchto dvou zemích více jak polovinu veškerých příjmů osob starších 65 let. Práce, tedy zejména příjem z ní je důležitým zdrojem příjmů pro seniory také v Chile, Estonsku, Izraeli, Japonsku, Koreji, Lotyšsku, Novém Zélandu, Turecku a Spojených státech amerických. V těchto vyjmenovaných zemích tvoří výdělek ze zaměstnání přes 30 % celkového příjmu osob starších 65 let.

Graf 5: Zdroje příjmů u osob starších 65 let v roce 2014, nebo v posledním roce, kdy byla dostupná data

OECD, 2017

6.2. Chudoba seniorů

Senioři žijící v relativní příjmové chudobě se definují jako ti, jejichž příjem nedosahuje poloviny národního mediánového příjmu. Na základě takto definované relativní chudoby se sestavují řebříčky zemí podle postavení seniorů. V průměru zemí OECD se nachází celkem 12,5 % osob starších 65 let pod hranicí takto definované chudoby. Detailní pohled na relativní příjmovou chudobu osob starších 65 let nabízí tabulka 5.

Tabulka 6: Míra příjmové chudoby podle pohlaví a věku (% osob žijící s příjmem nižším než 50 % mediánu národního příjmu)

2014 or latest available							2014 or latest available						
Older people (aged over 65)						Whole population	Older people (aged over 65)						Whole population
By age			By gender				By age			By gender			
All 66+	66-75	76+	Men	Women	All 66+		66-75	76+	Men	Women			
Australia	25,7	23,4	29,2	23,6	27,5	12,8	Korea	45,7	38,8			13,8	
Austria	8,8	8,1	9,9	7,0	10,3	9,0	Latvia	26,5	22,2	31,6	13,9	32,4	16,2
Belgium	7,7	7,0	8,6	7,0	8,3	9,1	Luxembourg	3,9	4,1	3,4	3,1	4,6	8,1
Canada	9,0	8,5	9,9	6,7	11,0	12,6	Mexico	25,6	22,6	30,3	23,9	27,0	16,7
Chile	16,3	16,2	16,4	16,1	16,4	16,1	Netherlands	3,7	2,5	5,5	3,4	3,9	7,9
Czech Republic	3,7	3,5	4,1	1,5	5,3	5,9	New Zealand	10,6	7,7	15,2	6,6	14,0	10,9
Denmark	3,2	2,1	4,9	2,3	4,0	5,5	Norway	4,3	2,2	7,3	1,9	6,3	8,1
Estonia	25,0	21,9	28,5	13,3	30,8	15,5	Poland	7,6	8,3	6,7	4,6	9,3	10,4
Finland	5,2	2,9	8,5	3,2	6,8	6,3	Portugal	9,7	8,5	11,2	7,1	11,6	13,5
France	3,6	2,8	4,5	2,7	4,2	8,2	Slovak Republic	3,8	3,3	4,8	1,9	4,9	8,7

Germany	9,5	8,4	10,3	6,8	11,5	9,5	Slovenia	13,1	10,3	16,9	6,4	17,8	9,4
Greece	8,2	7,1	9,5	6,9	9,3	14,8	Spain	5,4	4,7	6,2	3,7	6,7	15,3
Hungary	8,6	7,8	9,9	5,0	10,6	10,1	Sweden	10,0	6,6	15,2	6,4	13,1	9,0
Iceland	5,4	4,9	6,1	3,5	7,1	6,5	Switzerland	19,4	16,3	23,8	16,6	21,8	9,9
Ireland	6,8	5,2	9,3	5,7	7,7	9,2	Turkey	18,9	16,2	23,2	17,0	20,4	17,3
Israel	21,2	17,6	26,1	17,7	23,9	19,5	United Kingdom	13,8	10,4	18,5	11,1	16,0	10,9
Italy	9,3	8,9	9,7	6,7	11,2	13,7	United States	20,9	17,6	25,7	17,2	23,9	16,8
Japan	19,0	17,0	21,3	15,1	22,1	16,1	OECD	12,5	10,7	13,9	8,7	13,6	11,5

Poznámka: Japonsko rok 2012,
Chile, Finsko, Izrael, Korea, Nizozemí, Velká Británie a USA rok 2015.

Zdroj: OECD, 2017

Podle posledních údajů z let 2015 a 2014 byla nejvyšší míra relativní chudoby u seniorů v Koreji (46 %), Lotyšsku (27 %), Austrálii a Mexiku (26 %). Na druhé straně nejnižší chudoba seniorů byla vyčíslena v České republice (3,7 %), Dánsku (3,2 %), Francii (3,6 %), Lucembursku (3,9 %), Nizozemí (3,7 %) a Slovensku (3,8 %).

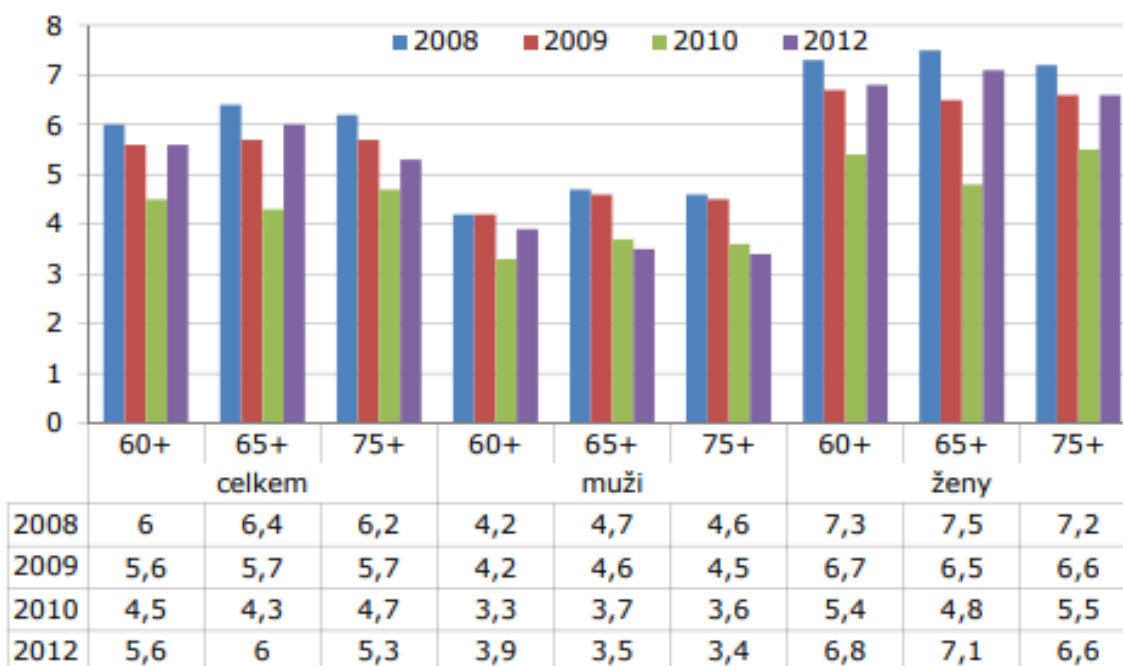
Vypovídací schopnost uvedených údajů v tabulce 5 je však velmi diskutabilní. Metoda, kterou OECD využívá, není mezinárodně srovnatelná a může být matoucí. Uvedené hodnoty se vypočítávají jako součet pravidelných finančních příjmů důchodců, nejčastěji jsou zde tak započítány výplaty z veřejného penzijního systému a pravidelná výplata z penzijních fondů, naopak ostatní příjmy nejsou brány v potaz. Hodnota tak skutečně ukazuje na relativní příjmovou situaci seniorů, více než na relativní příjmovou „chudobu“. Z hlediska absolutní úrovně chudoby by se do výpočtu zahrnoval i celkový materiální stav důchodce, jeho úspory, majetek, apod. Důvodem proto, že je v ČR nízký podíl seniorů pod hranicí chudoby, je jejich koncentrace do úrovně těsně nad touto hranicí. V mnoha případech se jedná o pouhé stokoruny, které dělí seniora od zařazení dle této metodiky mezi relativně chudého. Odborníci se shodují, že lepším způsobem hodnocení situace důchodců a jeho mezinárodním srovnáváním je použít metodu materiální deprivace.

Materiální deprivace porovnává celkem devět položek, které jsou považovány za standardní věci patřící k ekonomicky stabilnímu životu. Metoda pak srovnává, zda si důchodce může v rámci svého celkového příjmu dovolit pračku, barevnou televizi, telefon, týdenní dovolenou apod. (Ringen, 2005) Výrazem silná materiální deprivace označujeme situaci, kdy si senior nemůže dovolit čtyři položky z devíti. Míru silné materiální deprivace znázorňuje graf 6. V České republice je v průměru 5,6 % chudých seniorů trpících silnou materiální deprivací. Vývoj v čase ukazuje, že dochází k mírnému zlepšení situace seniorů a že

chudoba v rozmezí let 2008 – 2012 nepatrně klesla. Nejpatrnější informace už z pouhého prvního pohledu na graf souvisí s vyšším rizikem chudoby u žen než u mužů. Ženy trpí vyšší materiální deprivací než muži přičemž rozdíl mezi pohlavími tvoří více jak 3 procentní body.

Graf 6: Míra materiální deprivace (4 a více položek) v České republice - SILC 2008-2012 (%)

Zdroj: Vidovičová a kol., 2015

Česká republika je země spojovaná s nízkou mírou chudoby a také nízkou mírou materiální deprivace. Příčiny tohoto stavu jsou v odborných publikacích často diskutovány. V rámci úspěšné studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Vidovičová a kol., 2015) došlo ke shrnutí příznivých okolností pro Českou republiku: „... patří k nim nízká míra rizika chudoby u pracujících (v důsledku relativně malých výdělkových nerovností, odhlédneme-li od nejvyšších kategorií příjmů) a nízká míra rizika chudoby seniorů v důsledku vysoce redistributivního důchodového systému, jenž (zatím) relativně dobře ochraňuje seniory s nízkými předdůchodovými příjmy. Konečně je to relativně efektivní systém sociálních transferů (které jsou cílené podle příjmů), podpořený daňovými bonusy, z nichž těží zejména osoby s nízkými výdělky. Výsledné riziko chudoby u seniorů je na velmi nízké úrovni, každopádně pod úrovní

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

průměru zemí EU. Zároveň je ovšem možné identifikovat vysoce ohrožené skupiny, zejména samostatně žijící osoby a ženy, u nichž lze i nadále riziko chudoby považovat za závažné a hodné zvýšené pozornosti do budoucna.“

Použité zdroje

CEEC forum (2018): Unique and varied problems. Dostupné z :

<https://www.ipe.com/pensions/country-reports/cee/ceec-forum-unique-and-varied-problems/10022464.article>

OECD (2017): Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris. ISBN 978-92-64-28749-5

OECD (2015): Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris. ISBN 978-92-64-24063-6

KUCHAŘOVÁ, V. (2002): Život ve stáří (Zpráva o výsledcích empirického šetření). Praha. VÚPSV. Dostupné na: <http://paha.vupsv.cz/Fulltext/zivest.pdf>

ČSÚ (2016): Pracujících seniorů přibývá. Praha. <https://www.czso.cz/csu/czso/pracujicich-senioru-pribyva>

ČSÚ (2014): Důchodci chtějí pracovat. Praha. <https://www.czso.cz/csu/czso/6b004993a5>

RINGEN, Stein (2005): „Problém chudoby - několik doporučení k definici a měření.“ Sociologický časopis 41, 1/2005:125-139.

SCHWERDT, G. (2005): Why Does Consumption Fall at Retirement? Evidence From Germany [online]. Economics

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Letters. (2005). 89 s. <http://www.aiecon.org/advanced/suggestedreadings/PDF/sug367.pdf>.

VIDOVIČOVÁ L. a kol. (2015): Příjmová chudoba a materiální deprivace seniorů: subjektivní a objektivní pohledy. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-215-2

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

